

УДК 351:316.7

ЦІННОСТІ СУСПІЛЬСТВА ЯК ІНДИКАТОР ЗМІН СТРАТЕГІЇ РОЗВИТКУ ДЕРЖАВИ

ГЕРАСИМЕНКО Олена Вікторівна*кандидат економічних наук, доцент,**доцент кафедри публічного адміністрування та управління бізнесом**Львівського національного університету імені Івана Франка*ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0001-9089-2572>**СМОЛЯК Андрій Юрійович***Fullstack розробник програмного забезпечення**Компанія «Ехoft»*

Анотація. Розглянуто цінності суспільства як індикатор змін стратегії розвитку держави. Наведено основні функції та класифікацію цінностей. Для того, щоб краще зрозуміти, які ж суспільні цінності є пріоритетними на сучасному етапі розвитку суспільства та держави, варто розглянути стратегічні цілі відповідно до «Стратегії сталого розвитку України до 2030 року». Основна мета Стратегії полягає у впровадженні в Україні європейських стандартів життя та вихід України на провідні позиції у світі. Стратегія розвитку держави повинна максимально враховувати потреби та цінності суспільства для ефективного функціонування держави. Інститут державної влади, представлений в сучасних умовах в тій або іншій формі державного політичного режиму, повинен запобігати конфлікту в суспільстві, а також забезпечувати раціональний та справедливий розподіл дефіцитних благ.

Ключові слова: держава, стратегія розвитку, цінності, суспільство, класифікація цінностей.

Постановка проблеми. Аналіз цінностей суспільства має вагомий значення для вибору моделі державного управління, дозволяє проводити ефективну державну політику та сприяє розвитку відносин між бізнес-структурами та органами державної влади. Для держави, яка прагне розвиватися у заданому руслі, завдання пошуку нової системи орієнтирів є надзвичайно складним.

З метою визначення оптимальної стратегії розвитку держави доцільно визначати та враховувати наявні на поточний момент цінності суспільства.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Відповідно до тверджень

політичної науки, цінності слугують основою найважливіших напрямків політичної діяльності, таких як: ідеологія, політична культура та політична система. До того ж, система цінностей суспільства створює універсальні політичні «правила гри» та специфічні норми, які регулюють релігійну, культурну, економічну, а також інші сфери життєдіяльності.

Щодо визначення сутності поняття «цінність» в науковій літературі існує безліч підходів, які трактують дану категорію по-різному. Відповідно до суб'єктивістського підходу цінності розглядають як виключно продукт розумової діяльності людини, який

підлягає оцінці. Об'єктивний підхід, своєю чергою, трактує цінність як відокремлену від нашого суб'єктивного сприйняття реальність, а також як якісну ознаку, характеристику різних об'єктів буття. Релятивістський підхід, натомість, поєднує два попередні підходи, розглядаючи при цьому цінність як діалектичну пару, де цінність водночас є об'єктивною реальністю та піддається чуттєво-емоційному оцінюванню [1, с. 78].

Якщо ж розглянути більш детально природу походження цінностей, то можна стверджувати, що дане поняття пов'язане з такими категоріями, як інтерес, потреба, інстинкт. Зокрема, А. Хайек у своїй гіпотезі зазначає, що основоположні цінності виникають між інстинктом та розумом [2, с. 542].

В цілому, всю різноманітність цінностей можливо розділити на два типи – суб'єктивні та предметні, які являють собою взаємодоповнюючі протилежності [3].

До першого типу цінностей, на думку О. О. Бандурки, відносяться «предмети людської діяльності, суспільні відносини та включені до їхнього кола природні явища як об'єкти ціннісного відношення». До другого – «установки й оцінки, імперативи та заборони, цілі та проекти, виражені у формі нормативних уявлень; іншими словами, це способи і критерії, що слугують основою самої процедури оцінювання відповідних об'єктів» [3, с. 45].

Важливим також є поділ цінностей на базові, первинні та інструментальні. Зокрема, до первинних відносять життєві ресурси як матеріально-фізичні блага [4]. До базових цінностей належить невелика частина найцінніших для конкретної спільноти цілей стратегічного суспільного розвитку, які становлять ядро ціннісної

системи суспільства. Відповідно до цих цінностей, зазвичай, і називаються різні суспільства: ісламське, християнсько-демократичне, комуністичне, ліберально-демократичне, патерналістичне тощо [5, с. 127]. В свою чергу, інструментальними є цінності (традиції, правові норми), які значно полегшують процес отримання первинних матеріальних цінностей [4, с. 123].

Необхідно зазначити, що історична еволюція суспільства зумовила перетворення влади та держави, окрім того, забезпечила реалізацію наступного логічного ланцюжку витоків виникнення влади на біологічному рівні: «інстинкт – потреба – інтерес – ресурс життєдіяльності – цінність – влада – держава». Ключовим елементом даного ланцюжка виступає категорія цінності, що за допомогою системи цінностей суспільства певним чином впливає на формування та розвиток усіх структурних елементів і підсистем держави.

У всіх суспільствах протягом різних історичних періодів доступ людства до різних ресурсів визначав не тільки склад основної ресурсної бази споживання, але й різний набір найцінніших інтересів та потреб людини, що й зумовило формування для різних спільнот різних систем цінностей. Підтвердження даної тези можна знайти у В. Крауса, Ч. Морріса, Р. Перрі, М. Шелера, В. Тугаринова, А. Здравомислова.

Іншими словами, можна сказати, що будь-яка спільнота ставила для себе спільні цілі для здобуття певного ресурсу життєдіяльності, що має для неї найвищу цінність. Відтак соціально-політичне ціледосягнення залежало від ресурсної бази і було пов'язаним зі здобуттям, розподілом та споживанням

ресурсів.

Мета статті. Головною метою цього дослідження є розгляд цінностей суспільства як індикатора змін стратегії розвитку держави.

Виклад основних результатів. В сучасному світі кожен індивід в залежності від виховання, оточення, особливостей характеру, умов життя та інших факторів впливу формує окремий набір потреб та цінностей, задоволення яких є метою його життя. Безперечно значну частину цінностей формує, а в подальшому і контролює суспільство, однак все ж залишається частина потреб та цінностей, яку ніколи не буде формувати та контролювати оточення.

Окрім того, існує деяка частина цінностей суспільства, яку намагається регулювати державна влада. Звідси й випливають різні типи політичних режимів. Наприклад, при тоталітарному політичному режимі держава прагне контролювати обсяг людських потреб, зіставляючи його з повним об'ємом сфери природних прав людини. Якщо державне втручання сягає межі сфери суспільного контролю – відтворюється авторитарний режим. І, навпаки, якщо держава обмежує рівень втручання до мінімально необхідних потреб та цінностей – встановлюється ліберально-демократичний політичний режим.

Держава як політичний інститут у своїх витоках має ціннісні чинники, що впливають не тільки на формування самого державного інституту, але й на його структурно-функціональну побудову, тип політичного режиму, особливості владних відносин тощо.

Якщо так склалося історично, що під впливом факторів внутрішнього та зовнішнього середовища члени суспільства віддають перевагу цінностям, пов'язаним з владою, а не цінностям ліберального характеру, така

авторитарна держава буде надзвичайно стійкою і непорушною. Але як тільки змінюється баланс цінностей суспільства, зазнає трансформації пріоритизація цілей, мислення стає все більше спрямованим на користь свободи, то такий розвиток подій може зруйнувати навіть найбільш могутню імперію світу.

Не випадково, наголошує В. Козаков, «стратегічною метою будь-якого політичного режиму є прагнення сформувати систему базисних цінностей і орієнтувати на них більшу частину суспільства. Якщо цінності політичного режиму стають мотивами діяльності – людина буде шукати й обов'язково знайде засоби (в тому числі управлінські) їх втілення. Якщо ж цінності, що декларуються в суспільстві, суперечать цінностям-мотивам, вони будуть лише інструментом для досягнення іншої, можливо, діаметрально протилежної мети» [6, с. 120].

Цінності виконують важливі функції в суспільстві. Значимість цих функцій надзвичайно важко переоцінити, як для людини, так і для держави в цілому. Основні функціями цінностей є [7, с. 201]:

- сенсоутворююча функція – цінності додають змістову значущість предметам та явищам навколишнього світу, формують зміст держави і державного управління;

- критеріальна функція, за якої цінності виступають у вигляді певного критерію. Їх головне призначення в тому, що під їх впливом відбувається оцінка людьми навколишнього світу і самих себе, але не менш важливим є те, що цінності формують критерії визначення політики держави;

- орієнтаційна функція – цінності налаштовують людей, спрямовують їх

поведінку, забезпечують орієнтацію людей у державному управлінні;

- соціалізаторська функція – цінності мають вплив на групи суспільства, розвиток особистості, визначають соціалізацію, а також формування громадянської позиції людини;

- функція оцінювання – цінності є своєрідною системою оцінювання, допомагають оцінювати явища політичного, суспільного життя, управлінські рішення і дії;

- контролююча функція, відповідно до якої цінності виступають засобом м'якого контролю за діяльністю людей, а також забезпечують контроль як державної влади, так і її інститутів;

- функція зразка – цінності є деякими зразками, точками відліку, від яких вимірюється значущість суцього для людини, цінності формують зразки моделей роботи місцевого самоврядування та органів державної влади;

- функція цілепокладання – цінності активізують цілі та формують їх зміст, розгортають цілі діяльності органів державної влади і місцевого самоврядування, а також цілі діяльності громадян;

- регулятивна функція – цінності регулюють життєдіяльність людей та суспільства, відносини між громадянами і органами державної влади та місцевого самоврядування;

- комунікативна функція – цінності є засобом та предметом комунікацій, забезпечують взаємодію та обмін учасників комунікаційних процесів з питань вирішення різноманітних проблем громадян;

- інтеграційна функція – цінності об'єднують людей в їх діяльності, забезпечують єдність громадян в складі громадських організацій, політичних

партій, територіальних громад та держави;

- конфліктна функція – коли цінності різко розрізняються, вони можуть бути причиною конфліктів всередині груп та між групами;

- прогностична функція – цінності дозволяють групі чи індивіду передбачати наслідки власних дій.

Що ж стосується класифікації цінностей, то розрізняють їх за різними критеріями: за об'єктивними характеристиками процесів і явищ (матеріальні і духовні), за суб'єктом (цінності суспільства, групи, індивіда), за типом відносин (моральні, правові, економічні, політичні, релігійні) і т.д. [7]. Однак, для того, щоб краще зрозуміти, які ж суспільні цінності є пріоритетними на сучасному етапі розвитку суспільства та держави, варто розглянути стратегічні цілі відповідно до «Стратегії сталого розвитку України до 2030 року».

Згідно з визначенням Організації економічного співробітництва та розвитку (ОЕСР) стратегія сталого розвитку являє собою скоординований набір процесів дискусій, навчання, аналізу, планування та інвестицій, які формуються участю та постійним вдосконаленням й інтегрують соціальні, економічні та екологічні цілі суспільства, при можливості шукаючи компроміси [8, с. 215].

Основою для розробки Стратегії стали глобальні Цілі сталого розвитку на період до 2030 р., Стратегія сталого розвитку «Україна – 2020» та Оновлена стратегія сталого розвитку ЄС. Стратегія, окрім цього, ґрунтується на аналізі прогалин політики та SWOT-аналізі, законодавчих актів, а також програм і планів у восьми сферах діяльності: соціальна політика,

економіка, природокористування та охорона довкілля, енергетика, сільське господарство, транспорт, регіональний і місцевий розвиток, наука та освіта. Всі сфери тісно переплітаються з основними цінностями суспільства та держави.

Основна мета Стратегії полягає у впровадженні в Україні європейських стандартів життя і вихід України на провідні позиції у світі.

Для цього поступальний розвиток здійснюватиметься за такими напрямками [9]:

- вектор розвитку - це забезпечення сталого розвитку держави, проведення структурних реформ та, як наслідок, підвищення стандартів життя. Україна має стати державою з сильною економікою та з передовими інноваціями. Для цього, в першу чергу, необхідно відновити макроекономічну стабільність, забезпечити стійке зростання економіки екологічно невиснажливим способом, створити сприятливі умови для ведення господарської діяльності. а також прозору податкову систему;

- вектор безпеки - це забезпечення гарантій безпеки бізнесу, держави та громадян, захищеності приватної власності та інвестицій. Україна має стати державою, що здатна захистити свої кордони та забезпечити мир не тільки на своїй території, а й у європейському регіоні. Визначальною основою безпеки має стати забезпечення чесного і неупередженого правосуддя, забезпечення впровадження ефективних механізмів протидії корупції та невідкладне проведення очищення влади на всіх рівнях. Особливу увагу потрібно приділити безпеці життя та здоров'я

людини, що неможливо без ефективної медицини, захищеності соціально вразливих верств населення, безпечного стану довкілля і доступу до якісної питної води, безпечних харчових продуктів та промислових товарів;

- вектор відповідальності - це забезпечення гарантій, що кожен громадянин, незалежно від кольору шкіри, раси, політичних, релігійних та інших переконань, етнічного та соціального походження, статі, майнового стану, місця проживання, мовних чи інших ознак, матиме доступ до системи охорони здоров'я, високоякісної освіти та інших послуг в державному та приватному секторах. Територіальні громади самостійно вирішуватимуть питання власного добробуту та нести будуть відповідальність за розвиток усієї країни;

- вектор гордості - це забезпечення толерантності і взаємоповаги в суспільстві, гордості за власну державу, її культуру, історію, науку, спорт.

Україна має зайняти гідне місце серед провідних держав світу, створити належні умови життя і праці для виховання власних талантів та залучення найкращих спеціалістів світу в різні галузі.

Стратегія розвитку держави повинна максимально враховувати потреби та цінності суспільства для ефективного функціонування держави. Окрім того, в сучасний період розвитку не менш важливим фактором є співпраця органів державної влади з бізнес-структурами в напрямку створення та забезпечення спільних цінностей суспільства.

Що ж стосується інструментів реалізації даної стратегії, то їх можна розглянути в табл. 1.

Інструменти реалізації стратегії сталого розвитку

Інструменти	Визначення
Нормативно-правові	Зміцнення нормативно-правової бази
Фінансові інструменти	Узгодження цілей і завдань з національним бюджетним процесом
Економічні інструменти	Формування прозорих механізмів залучення міжнародної фінансової допомоги для вирішення системних питань розвитку
Інформаційно-комунікаційні інструменти	Послідовне впровадження інформаційно-комунікаційних технологій із забезпеченням їх загальнодоступності, інтеграції у традиційні сектори економіки та суспільного життя, інформатизації діяльності органів влади та самоврядування й формуванням засад електронного врядування для сталого розвитку
Освітні та просвітницькі інструменти	Залучення вищих навчальних закладів та інститутів НАН України, інших науково-дослідних та інформаційно-аналітичних центрів до вивчення та обґрунтування шляхів розв'язання регіональних соціальних, екологічних та економічних проблем.
Дослідження та розробки	Надання пріоритетності розробленню та впровадженню екологічно безпечних технологій, зниженню енергоємності систем життєзабезпечення, впровадженню на цій основі засад сталого розвитку традиційних галузей національної економіки, підвищення ефективності енергетичного сектору

Джерело: складено автором на базі [10]

Відповідно до глобальних цілей сталого розвитку Уряд України у своїй доповіді представив цілі сталого розвитку для України з урахуванням специфіки національного розвитку та зі спрямуванням на основні цінності суспільства [11]:

- сприяння інклюзивному збалансованому низьковуглецевому економічному зростанню та життєстійкій інфраструктурі;
- забезпечення сталого регіонального і галузевого розвитку;
- скорочення нерівності та подолання бідності;
- забезпечення охорони громадського здоров'я, якісної освіти та благополуччя в безпечних і життєстійких населених пунктах;
- забезпечення переходу до моделей збалансованого виробництва і споживання, збалансованого управління природними ресурсами та зміцнення

заходів реагування на процеси зміни клімату;

- збереження наземних і морських екосистем й сприяння збалансованому використанню їх ресурсів;
- забезпечення безпеки і доступу до правосуддя, створення підзвітних та інклюзивних інституцій.

Україна вже тривалий час активно підтримує впровадження Порядку денного у сфері сталого розвитку до 2030 року – міжнародного документу, прийнятого у 2015 році з метою подолання бідності, захисту планети та забезпечення миру та процвітання для всіх людей вже до кінця поточного десятиліття. У 2019 році Президент України Володимир Зеленський ухвалив Указ про інтеграцію 17 Цілей сталого розвитку (ЦСР) у державну політику, як основу для досягнення сталого соціального та економічного розвитку для всіх українців за принципом «ніхто не залишиться без уваги» [12].

На даний час, коли триває обговорення щодо відновлення країни та економіки, ЦСР використовуються як орієнтир задля забезпечення якнайефективнішої відбудови України.

До початку запровадження воєнного стану Україна стабільно просувалась у досягненні 15 із 17 Цілей сталого розвитку, і до того ж найбільший успіх досягла у скороченні бідності. Однак позитивні тенденції швидко змінюються:

попередні прогнози свідчать про те, що до 90 % населення України може зіткнутися з бідністю чи бути вразливими до бідності, якщо воєнний стан триватиме ще не один рік.

Висновки. Проаналізувавши вищеподану інформацію, можна стверджувати, що кожна ціль відповідно до «Стратегії сталого розвитку» тісно пов'язана з цінностями суспільства, а також держави та бізнесу.

З вищезазначеного випливає ключова ідея сталого розвитку - пошук такого співвідношення між соціально-економічним розвитком і

природокористуванням, яке б могло забезпечити найбільш ефективно використання природних ресурсів, сприяло б підтримці екологічної безпеки суспільства, а також гарантувало б необхідну якість життя та добробуту населення, що в результаті дасть можливість забезпечити збереження цінностей суспільства на належному рівні.

Таким чином, історія формування, встановлення та розвитку цінностей наштовхує на думку про те, що ціннісна система суспільства формується з необхідності задоволення індивідуальних людських потреб завжди дефіцитними ресурсами життєдіяльності.

В свою чергу інститут державної влади, представлений в сучасних умовах в тій або іншій формі державного політичного режиму, повинен запобігати конфлікту в суспільстві, а також забезпечувати раціональний та справедливий розподіл дефіцитних благ.

Список використаної літератури

1. Радченко О. В. Ціннісна система суспільства як механізм демократичного державотворення : монографія. Х. : ХРІ НАДУ «Магістр», 2011. 380 с.
2. Андрущенко В., Вусатюк О. Філософський словник. Київ, 2010. 1056 с.
3. Бандурка О. Єдність цінностей та істини у праві : дис.... д-ра філос. наук. Київ, 2014. 403 с.
4. Ейдман І. Прорив в майбутнє. Соціологія інтернет-революції. Об'єднане гуманітарне видавництво, 2015. 255 с.
5. Гавриленко І. М., Мельник П. В., Недюха М. П. Соціальний розвиток. Академія державної податкової служби України. Ірпінь, 2013. 484 с.
6. Козаков В. Соціально-ціннісні засади державного управління в Україні: монографія. Київ, 2012. 284 с.
7. Дашутін Г.П., Михальченко М.І. Український експеримент на терезах гуманізму. Київ: Парлам. вид-во, 2011. 335 с.
8. Данилишин Б.М. Розроблення національних стратегій сталого розвитку: корисний досвід для України. Механізм регулювання економіки. 2008. С. 214–218.

9. Про Стратегію сталого розвитку «Україна 2020» : Закон України від 12 січ. 2015 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/5/2015>
10. Стратегія Сталого Розвитку України до 2030 року. URL: <https://www.ua.undp.org/content/ukraine/uk/home/library/sustainable-development-report/Sustainable-Dev-Strategy-for-Ukraine-by-2030.html>
11. Цілі сталого розвитку в Україні. ООН в Україні. URL: <http://un.org.ua/ua/tsili-rozvytku-tysiacholittia>
12. Цілі сталого розвитку – невід’ємна частина Плану відновлення України. URL: <https://www.undp.org/uk/ukraine/press-releases/tsili-staloho-rozvytku-nevidyemna-chastyna-planu-vidnovlennya-ukrayiny>